

ФЕНОМЕН МІГРАЦІЇ В СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ: ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ

Юлія Сметанюк

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Анотації:

Висвітлено феномен міграції в соціально-філософському дискурсі та визначено основний понятійно-категоріальний апарат проблеми. Пояснено термін «міграція», визначено основні функції, форми та види цього процесу, окреслено головні його ознаки. Доведено важливість міграції для соціально-економічного, політичного, культурного, демографічного розвитку суспільства. Зроблено спробу узагальнити соціальні аспекти міграційних потоків як способу існування суспільства й визначити їх головні складники.

Сметанюк Юлія. Феномен міграції в соціально-філософському дискурсі: понятійно-категоріальний апарат.

Освещается феномен миграции в социально-философском дискурсе и основной понятийно-категориальный аппарат проблемы. Объясняется термин «миграция», определяются основные функции, формы и виды данного процесса и его главные признаки. Аргументируется важность миграции для социально-экономического, политического, культурного, демографического развития общества. Сделана попытка обобщить социальные аспекты миграционных потоков как способа существования общества и выявить их главные составляющие.

Smetaniuk Yuliia. The phenomenon of migration in the socio-philosophical discourse: conceptual and categorical framework.

The article reveals the phenomenon of migration in socio-philosophical discourse and defines the basic conceptual and categorical framework of the problem. The article provides a definition of the term "migration", it defines the basic functions, forms and types of the process, its main features. The importance of migration for socio-economical, political, cultural, demographic development of society has been proved. The attempt has been made to generalize social aspects of migration flows as a way of society existence and to identify their main components.

Ключові слова:

міграція, функції міграції, форми та види міграції, міграційні потоки.

миграция, функции миграции, формы и виды миграции, миграционные потоки.

migration, migration functions, forms and types of migration, migration flows.

Упродовж усієї історії розвитку людства міграція є не менш важливим компонентом соціально-демографічного розвитку, ніж смертність або народжуваність. Тільки спочатку це були локальні переміщення в безпосередній близькості від вогнища, печери чи хатини в межах, необхідних для полювання або збирання. Згодом, у IV–XIV ст., у межах специфічного міграційного періоду, або Великого переселення народів, міграція стала головним елементом у розвитку багатьох народів і заселення значних територій. Великі географічні відкриття зробили можливим перенесення цих процесів в іншу півкулю. У XVIII–XX ст. міграція набула глобального характеру, досить виразно змінюючи расове та етнічне обличчя цілих континентів і надаючи їм динамічного соціально-демографічного вигляду. Здавалося, що вже в XXI ст. міграційні процеси мали б іти на спад, проте вони набувають планетарних масштабів. Міграція є результатом соціально-економічних, політичних, психологічних, релігійних наслідків людської діяльності. Будучи основним елементом соціального існування й індивідуального буття, людина створює безперервний міграційний потік. Тобто має безпосередній вплив на міграційні процеси, які своєю чергою впливають на соціальні орієнтири людини.

Феномен «міграції» досліджувався багатьма як вітчизняними, так і зарубіжними вченими, зокрема О. Малиновською, Ю. Римаренко, Л. Рибаківським, Т. Юдіною, В. Шелюком,

І. Прибитковою, А. Хомрою, У. Файстом, Е. Валерстайном та ін. Незважаючи на наявність ряду ґрунтовних наукових праць з обраної проблематики, у філософській сфері досі немає комплексного дослідження окресленої проблеми, зокрема її соціально-філософської генеалогії.

Метою нашої статті є висвітлення феномена міграції в соціально-філософському дискурсі, а також визначення основного понятійно-категоріального апарату цієї теми. Реалізація сформульованої мети передбачає виконання таких завдань: по-перше, розкрити значення терміна «міграція»; по-друге, схарактеризувати основні види та функції міграційних процесів; по-третє, довести важливість міграції для соціально-економічного, політичного, культурного, демографічного розвитку суспільства.

У науці є багато варіантів визначення поняття «міграція». Найбільш лаконічним серед них можна вважати таке: міграція населення (лат. *migratio*, від *migro* – переходжу, переселяюсь) – переміщення населення, пов'язані зі зміною місця проживання. Міграції населення – це природний, історично сформований процес. Споконвіку люди переселялися з місця на місце, заселяючи нові землі. Пов'язано це було з пошуком кращих умов для проживання й господарювання. Традиційно термін «міграція» пов'язувався з уявленням про постійне проживання або принаймні про тривале перебування в тому чи іншому місці. Насправді ж це підкатегорія більш загального поняття «рух», що містить широке розмаїття типів і форм людської мобільності, кожен з яких

здатний до метаморфоз і перевтілень у щось іще за допомогою низки процесів, які виробляються інституційно [9, с. 7]. Перший з них є соціально-економічним і водночас демографічним процесом – сукупністю переміщень, що здійснюються людьми між країнами, районами, поселеннями; другий охоплює масові переселення з однієї країни до іншої з економічних, політичних, релігійних, національних причин [1, с. 239].

Міграцію класифікують залежно від декількох ознак: причини, територіальна спрямованість, тривалість зміни місця проживання, ступінь «добровільності» переїзду, кількості повернених тощо. За метою зміни місця проживання мігранти поділяються на тих, що виїжджають у пошуках роботи, навчання, а також через несприятливі природні або екологічні умови. За територіальною спрямованістю мігрантів поділяють на іммігрантів (людей, що в'їжджають до країни) та емігрантів (тих, що виїжджають з неї). Усередині країни, за територіальною спрямованістю, розрізняють міграцію з сільської місцевості до міста й навпаки [13, с. 18]. За ступенем добровільності розрізняють добровільну міграцію, вимушену й примусову (виділяються групи біженців, депортованих осіб тощо). За кількістю повернених виділяють індивідуальну та сімейну міграцію.

Крім того, є епізодичні міграції, які не мають регулярного характеру. Окремо розглядають маятникову міграцію, за якої не відбувається зміни місця проживання. Епізодичні міграції являють собою ділові, рекреаційні та інші поїздки, що відбуваються не тільки нерегулярно в часі, а й необов'язково в одних і тих же напрямках. Склад учасників епізодичної міграції досить різноманітний. За своїми масштабами цей вид міграції перевершує всі інші. Маятникові міграції – це щоденні або щотижневі поїздки населення від місць проживання до місць роботи й назад, що розташовані в різних населених пунктах. У багатьох країнах у маятникових міграціях бере участь значна частина міського й сільського населення. Найбільших масштабів вона набуває в тих агломераціях, центрами яких є великі міста. У ряді країн масштаби щоденних маятникових міграцій наближаються до обсягів щорічних безповоротних переселень або навіть перевищують їх. Маятникові мігранти кількісно збільшують і якісно змінюють трудові ресурси поселень – центрів тяжіння, де кількість робочих місць перевищує власні ресурси праці або не відповідає професійно-кваліфікаційній структурі населення. З іншого боку, маятникова міграція створює умови для задоволення різноманітних потреб у праці жителів, як

правило, невеликих поселень, у яких якісно, а іноді й кількісно обмежений вибір робочих місць [12, с. 22].

Сезонні міграції – це переміщення, головним чином, працездатного населення до місць тимчасової роботи й проживання на певний термін (зазвичай на кілька місяців) зі збереженням можливості повернення до місця постійного проживання. Сезонні міграції не тільки підвищують реальний життєвий стандарт, а й задовольняють потреби виробництва там, де відчувається дефіцит робочої сили. Подібні міграції виникають унаслідок того, що в економіці ряду районів домінують галузі, в яких потреба в робочій силі нерівномірна в часі. Оскільки вона не може бути задоволена за рахунок місцевих ресурсів праці, то додаткова робоча сила залучається з інших районів [12, с. 21]. До галузей з сезонним характером виробництва належить насамперед сільське господарство. У цій галузі в період посівних і збирання врожаю потреба в робочій силі набагато вища, ніж в інший час. Галузями з сезонним характером або стадіями виробництва є також лісозаготівлі (сплавні роботи), морське рибальство й ряд інших.

Безповоротна міграція (або переселення) може бути названа справжньою міграцією, оскільки значення цього словосполучення відповідає тлумаченню слова «міграція» в етимологічному словнику. Цим пояснюється той факт, що ряд дослідників безповоротну міграцію називає повною, повноцінною, тобто переселенням назавжди.

У міграційних потоках можуть бути виділені чотири напрямки: всередині міської місцевості, тобто між містами й селищами міського типу; всередині сільської місцевості, тобто між сільськими поселеннями; між сільськими й міськими поселеннями, причому розрізняють переміщення з сіл до міст (сільсько-міський міграційний рух) і з міст до сіл (місько-сільський рух). Два останні напрямки зазвичай називають сільсько-міською міграцією [10, с. 24]. Один вид міграції може перетворюватися на інший або виступати його вихідним пунктом. Зокрема, епізодична, маятникова й сезонна міграції часом бувають попередниками безповоротної міграції, оскільки вони створюють умови (насамперед інформаційні) для вибору можливого постійного місця проживання.

Отже, головною ознакою міграційної рухливості населення виступає територіальне переміщення, а наслідком міграцій – зміна географії розселення [11, с. 32].

Імміграція населення – це в'їзд до країни на постійне або тимчасове проживання громадян іншої країни. Вона визначається рядом причин:

економічними (увезення робочої сили або в'їзд до країни з більш сприятливими умовами роботи або більш високим життєвим рівнем тощо), військовими (захоплення чужих земель та їх військова колонізація) і політичними (втеча від політичних, національних, расових, релігійних та інших переслідувань, обмін нацменшинами між державами тощо). Імміграція населення відіграла найважливішу роль у заселенні деяких частин світу й у формуванні населення багатьох країн. Імміграція населення чинить істотний вплив на динаміку чисельності населення; її демографічні наслідки зумовлені не тільки чисельністю мігрантів, а й своєрідністю їх статево-вікової структури: помітно переважають серед переселенців люди молодого й середнього віку, а також чоловіки. Імміграція веде до змішування різних етнічних груп населення, внаслідок чого формуються нові нації та народності. Це явище характерне для всіх історичних епох.

Еміграція населення – це виїзд з країни, переселення до іншої країни для постійного проживання. Вона буває постійною («остаточною») і тимчасовою. Поряд з економічними мотивами еміграції мають місце переселення з однієї країни до іншої з політичних, етнічних і релігійних причин [13, с. 402]. Емігранти (лат. *emigrants, emigrantis*) – люди, що переселилися з однієї країни до іншої. Вони намагаються ідентифікувати себе в новій соціальній системі – знайти роботу, друзів, оволодіти системою цінностей і культурою й водночас зберегти коріння національної культури та її символічні форми, налагодити спілкування між колишніми співвітчизниками. З емігрантів часто формуються сумлінні працівники й добропорядні громадяни-господарники, відомі вчені, діячі культури. Разом з тим, саме з лав емігрантів поповнюється армія злочинців, тіньових бізнесменів, найманих убивць, наркоманів і повій. Здорова частина еміграції створює унікальне соціально-етнічне об'єднання – діаспору [1, с. 239].

Ще однією формою міграції є урбанізація – історичний процес підвищення ролі міст у розвитку суспільства, який охоплює соціально-професійну, демографічну структуру населення, його спосіб життя, культуру, розміщення виробництва тощо. Урбанізація чинить великий вплив на розвиток різних соціально-економічних формацій і держав; саме з містами пов'язані основні досягнення цивілізації. Урбанізація, розвиток міст зумовлюються об'єктивною необхідністю концентрації та інтеграції різноманітних форм і видів матеріальної та духовної діяльності, спілкування, посиленням зв'язків між різними сферами виробництва, науки

й культури, що, своєю чергою, підвищує інтенсивність та ефективність соціальних процесів. Найбільш ефективно перебіг цих процесів відбувається у великих міських центрах, найбільших містах, де особливо плідною є взаємодія соціально-політичних, економічних і науково-технічних чинників, культурних традицій різних верств населення тощо. Процес урбанізації має дві сторони, або «фази». У першій «фазі» відбувається концентрація й накопичення економічного та культурного потенціалу суспільства у великих міських центрах, що створює умови для формування вищих досягнень і зразків матеріальної та духовної діяльності. У другій «фазі» ці досягнення засвоюються іншими, не центральними містами й сільськими поселеннями, що, своєю чергою, дає новий імпульс для нарощування потенціалу головних центрів [9, с. 71].

Міграція населення впливає на суспільний розвиток через здійснення своїх функцій – тих конкретних ролей, які грають міграції населення в життєдіяльності суспільства. Функції міграції населення не однозначні. З одного боку, вони уявляються як незалежні від типу соціально-економічної системи й особливостей окремих суспільств, а з іншого – як функції, характер яких визначається соціально-економічними умовами конкретних суспільств. Перші – загальні функції міграції населення, другі – специфічні функції міграції населення тієї чи іншої суспільно-економічної формації. До найбільш загальних функцій міграції населення належать прискорювальна, селективна й перерозподільна [2, с. 19].

Прискорювальна функція полягає в забезпеченні того чи іншого рівня просторової рухливості й означає як змінюваність складу жителів різних районів, так і розширення кількості місць проживання окремими громадянами. Територіальні переміщення сприяють зміні соціально-психологічного вигляду мігрантів, розширенню їхнього кругозору, накопиченню знань про різні сфери життя, обміну трудовими навичками й виробничим досвідом, розвиткові особистості, її матеріальних, соціальних і духовних потреб, інтеграції національних культур. Друга функція – перерозподіл загальної чисельності населення – пов'язана з розміщенням продуктивних сил між окремими територіями країни, зокрема між природними зонами, районами, різними типами міських і сільських поселень. Міграція населення у своїй перерозподільній функції не лише збільшує чисельність населення окремих територій, а й опосередковано впливає на демографічну динаміку, оскільки мігранти беруть участь у відтворенні населення. Тому

значення міграції населення в зміні чисельності населення тієї чи іншої території завжди є істотнішим, ніж частка мігрантів у складі населення цієї місцевості [3, с. 83]. Сутність селективної функції міграції населення в тому, що нерівномірна участь у міграції населення різних соціально-демографічних груп веде до зміни якісного складу населення різних територій. Досвід свідчить, що чоловіки працездатного віку мігрують більш активно, ніж непрацездатні й жінки.

Загальні функції міграції населення характеризуються певною самостійністю, але водночас вони тісно взаємопов'язані. Територіальний перерозподіл населення й зміна його якісного складу здійснюються лише за умов відповідної рухливості населення. Кількісний перерозподіл населення може поєднуватися або не поєднуватися зі зміною складу населення районів відтоку чи притоку мігрантів. Так само й інтенсивна якісна селекція населення може відбуватися навіть тоді, коли кількісний результат перерозподілу незначний. Міграція населення в різних умовах виконує специфічні, властиві саме їй функції, найважливішими з яких є економічна й соціальна. Економічна функція в загальному вигляді полягає в забезпеченні поєднання територіально розподілених засобів виробництва з необхідною робочою силою, а також їх функціонування у процесі виробництва. Цілковите виконання цього завдання на основі реалізації загальних функцій міграції населення дає змогу забезпечити кількісну та якісну відповідність між речовими й особистісними факторами виробництва. Соціальна функція міграції населення цілком визначається виробничими відносинами і сприяє підвищенню життєвого рівня й соціального розвитку людей [3, с. 120].

Міграція населення – це складний соціально-демографічний процес. Він складається з трьох стадій: вихідної, або підготовчої, що являє собою процес формування територіальної рухливості населення; основної стадії, або власне переселення населення; заключної, що виступає як «приживлюваність» мігрантів на новому місці. Окремі стадії міграційного процесу тісно пов'язані між собою. Мігрант – це майбутній новосел у період його територіального переміщення, а новосел – це колишній мігрант у період його облаштування й адаптації в районі поселення. Пов'язані й крайні стадії процесу. Так, новосели, маючи підвищену міграційну активність, значною мірою залишаються потенційними мігрантами [6, с. 29]. Населення, що проживає в різних районах країни, у населених пунктах різного соціального статусу, розрізняється за рівнем міграційної рухливості,

що залежить як від ступеня соціалізації індивідів, окремих груп населення конкретної територіальної одиниці загалом, так і від особливостей його структури (статевікової, генетичної, етнічної, соціальної тощо).

Сукупність переселень, що відбулися в певний час у рамках тієї чи іншої територіальної системи, тобто між її частинами, становить міграційний потік. Він є не лише статистично значущою величиною, а й надзвичайно різноманітною сукупністю в структурному плані. Вітчизняні й зарубіжні дослідження засвідчили, що підвищена частка чоловіків, осіб працездатного віку й одиноких у міграційному потоці, порівняно з населенням країни в цілому, – найбільш узагальнена соціально-демографічна особливість структури міграції; навіть більше, це закономірність міграційних процесів загалом, а не тільки тієї чи іншої країни. Водночас є й інші особливості, що залежать від етнічного складу населення, від виробничої спеціалізації територій, від історично сформованих міграційних зв'язків тощо. Але ці особливості мають обмежений, часто регіональний характер [5, с. 45]. Основні детермінанти потужності міграційних потоків – чисельність населення територій, між якими здійснюються міграційні зв'язки, і їх розташування. Чим більшою є чисельність населення територій, між якими відбувається міграційний обмін, тим потужніші міграційні потоки. І чим ближче розташовані території, тим інтенсивніші їхні міграційні зв'язки, а отже, більш значні міграційні потоки. На потужності міграційних потоків позначаються етнічні, господарські та природні чинники, а також історично сформовані зв'язки, управлінські рішення тощо. Однак це все має або епізодичний характер, або обмежену локалізацію, на відміну від таких факторів, як близькість територій і чисельність населення [7, с. 9].

Заключна стадія міграційного процесу – приживлюваність новоселів, тобто процес переходу їх до складу старожилів. Підвищення приживлюваності мігрантів у місці в'їзду – антипод інтенсифікації міграційної рухливості населення. Приживлюваність – це та частина міграційного процесу, початок якої в перетворенні мігранта на новосела, а завершення – у переході новосела до складу старожилів. У структурному плані приживлюваність охоплює два основні компоненти, один з яких – адаптація, тобто процес пристосування мігранта до нових для нього умов життя в місці поселення. Термін приживлюваності новоселів у різних районах у середньому триває близько 10 років. Цей строк залежить від місць виходу мігрантів, зміни

статусу під час переселення, ступеня відмінностей структури мігрантів від населення районів вселення і т. п. Багатьма дослідженнями встановлено, що в містах краще приживаються вихідці з сіл, а в міжрайонних міграціях кращою є приживлюваність у мігрантів, які прибули з тієї ж області тощо. Загалом приживлюваність новоселів характеризується великою територіальною різноманітністю. Вона залежить від географічної структури міграційних зв'язків, відмінностей у природно-географічних середовищах, структури міграційних потоків, умов облаштування мігрантів на нових місцях тощо.

З кожною історичною епохою пов'язані специфічні форми й причини міграції населення, обсяги й напрямки міграційних потоків. До найбільш ранніх міграцій населення належать стихійні розселення давніх племен по всій земній кулі, які тривали тисячоліттями й мали мирний характер освоєння нових територій. Пізніше, в епоху розпаду первіснообщинного ладу, з розвитком виробництва та збільшення кількості населення, масові переміщення відбувалися внаслідок зіткнення племен; усе це супроводжувалося утворенням і руйнуванням держав, формуванням нових народів. Наприкінці доби античності й на початку середньовіччя внаслідок Великого переселення народів відбулося змішання різних племен, що мало вирішальний вплив на формування сучасного етнічного складу європейського населення. В епоху феодалізму масові міграції населення були пов'язані із втечею селян від кріпосницького гніту на вільні землі, а також із примусовим переселенням кріпаків на загарбані феодалами землі [12, с. 23]. Зовнішні (великі міжконтинентальні) міграції населення почалися після Великих географічних відкриттів. В епоху первісного накопичення капіталу ці міграції населення були пов'язані з колонізацією відкритих і захоплених європейцями земель в Америці, Азії й Африці, винищенням корінного населення або витісненням його в глиб країни. У XVI–XVIII ст. значна частина Америки була заселена вільними переселенцями з Європи й неграми-невільниками з Африки.

З розвитком капіталізму впродовж XIX ст. обсяг міграцій населення зростає. Посилилися міждержавні міграції населення, породжені відносним перенаселенням одних країн і нестачею робочих рук в інших. Основними осередками тяжіння мігрантів стали США та Канада, меншою мірою – Австралія й Нова Зеландія, окремі країни Південної Америки – Аргентина, Бразилія, а також Південна Африка. Для міграції населення періоду розвинутого капіталізму було характерно те, що аж

до 90-х років XIX ст. міграційний потік виходив із промислово розвинених капіталістичних країн Європи – Великобританії, Нідерландів, Німеччини, скандинавських країн, а згодом, з кінця XIX ст., основу більш численного потоку становили вихідці з охоплених аграрною кризою країн Південної та Східної Європи – Італії, Польщі, Угорщини та ін. Найбільшою інтенсивністю еміграція з Європи досягла в 1900–1914 рр. (за цей час виїхало близько 20 млн. осіб, майже 3/5 з них осіли в США) [4, с. 182]. В Азії в XIX – у першій половині XX ст. збільшилися міждержавні міграції населення, пов'язані з масовим вербуванням дешевої робочої сили (головним чином, у Китаї та Індії) для роботи на іноземних плантаціях у країнах Південно-Східної Азії та Східної Африки [10, с. 137].

Поряд з міграціями населення, зумовленими переважно соціально-економічними факторами, в окремі історичні періоди виникають міграції населення з політичних причин (утворення нових держав, зміна державних кордонів, політико-економічні перетворення в державах). Іноді істотну роль у міграції населення відіграють національні й релігійні чинники. Великих обсягів набули міграції населення під час і після Другої світової війни. Значний контингент мігрантів становили біженці й переміщені особи. Унаслідок поразки фашистської Німеччини з Польщі й Чехословаччини було організовано переселено близько 9,7 млн. німців у НДР, ФРН і Західний Берлін; відповідно, у звільнені райони перемістилося близько 5 млн. поляків і близько 2,3 млн. чехів. Утворення на території колишньої британської колонії Індії двох незалежних держав – Індії та Пакистану зумовило обмін населенням між цими державами, що охопив близько 16 млн. мусульман та індуїстів (в основному за релігійною ознакою). Репатріація японців після війни в Японію з Китаю, Кореї та інших районів Азії охопила близько 6,3 млн. осіб. Основний вид сучасних внутрішніх міграцій населення – приплив населення з сільської місцевості до міст. За першу половину XX ст. загалом у світі кількість городян зростає майже на 1 млрд. осіб, причому понад половину з них – за рахунок механічного припливу населення.

Міграційні процеси завжди були явищем, невіддільним від розвитку людського суспільства. У різні часи подібні процеси відбувалися з більшою чи меншою інтенсивністю на місцевому й регіональному рівнях, проте сьогодні міграції набувають ролі глобального чинника обміну населенням між країнами, регіонами й континентами. Отже, викладений матеріал дає підстави твердити, що міграції населення являють собою складний, суперечливий, подекуди навіть

конфронтаційний процес переміщення. Вони є складним соціально-демографічним явищем. Тому сьогодні, у період політичної, соціально-

економічної кризи українського суспільства, це явище потребує глибинного й детального аналізу з боку науковців.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Сучасна соціальна філософія : курс лекцій / В. П. Андрущенко, М. І Михальченко. — К. : Генеза, 1996. — 368 с.
2. Балашова Т. Н. Миграция и демография как неотложные направления развития приоритетных национальных проектов / Т. Н. Балашова // Миграционное право. — 2007. — № 1. — С. 19—21.
3. Бондырева С. К. Миграция (сущность и явление) / С. К. Бондырева. — М. : Изд-во Московского психолого-социального института ; Воронеж : Изд-во НПО МОДЭК, 2004. — 296 с.
4. Богина Ш. А. Иммигрантское население США. 1865—1900 гг. / Ш. А. Богина. — Л. : Наука, 1976. — 275 с.
5. Ивахнюк И. В. Международная трудовая миграция : учеб. пособие / И. В. Ивахнюк. — М. : ТЕИС, 2005. — 286 с.
6. Моисеенко В. М. Внутренняя миграция населения / В. М. Моисеенко. — М. : Теис, 2004. — 285 с.
7. Переведенцев В. И. Население СССР / В. И. Переведенцев. — М. : Статистика, 1972. — 452 с.
8. Рыбаковский Л. Л. Миграция населения : прогнозы, факторы, политика / Л. Л. Рыбаковский. — М. : Наука, 1987. — 200 с.
9. Рыбаковский Л. Л. Миграция населения. Три стадии миграционного процесса / Л. Л. Рыбаковский. — М. : Наука, 2001. — 189 с.
10. Федорако А. Миграция населения : понятие, причины, последствия / А. Федорако // Журнал международного права и международных отношений. — 2012. — № 4. — С. 23—34.
11. Хомра А. У. Миграция населения : вопросы теории, методики исследования / А. У. Хомра. — К. : Наукова думка, 1979. — 148 с.
12. Юдина Т. Н. Социология миграции : учебн. пособие для вузов / Т. Н. Юдина. — М. : Академический Проект, 2006. — 272 с.
13. Юдина Т. Н. Миграция : словарь основных терминов : учебн. пособие // Т. Н. Юдина. — М. : Изд-во РГСУ ; Академический Проект, 2007. — 472 с.

Відомості про автора:

Сметанюк Юлія Василівна

smeta_nuik@email.ua

Національний педагогічний університет

імені М. П. Драгоманова

вул. Пирогова, 9, Київ, Київська обл.

01601, Україна

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/vers.v0i7.1372>

Надійшла до редакції: 26.04.2016 р.

Прийнята до друку: 05.05.2016 р.

Рецензент: доктор філософських наук,
професор Молодиченко В. В

References

1. Andrushchenko, V. P. (1996). *Modern social philosophy : course of lectures*. Kyiv : Heneza. [in Ukrainian]
2. Balashova, T. N. (2007). Migration and demography as urgent trends for developing priority national projects. *Migratsionnoie pravo*, 1, 19—21. [in Russian]
3. Bondyрева, S. K. (2004). *Migration (essence and phenomenon)*. Moscow : Publishing of Moscow Psychological and Social Institute ; Voronezh : Publishing NPO MODEK. [in Russian]
4. Bogina, Sh. A. (1976). *Immigrant population of the USA. 1865—1900*. L. : Nauka. [in Russian]
5. Ivakhniuk, I. V. (2005). *International work migration : study guide*. Moscow : TEIS. [in Russian]
6. Moiseenko, V. M. (2004). *In-migration of population*. Moscow : Teis. [in Russian]
7. Perevedentsev, V. I. (1972). *Population of the USSR*. Moscow : Statistika. [in Russian]
8. Rybakovskii, L. L. (1987). *Migration of population : forecasts, factors, politics*. Moscow : Nauka. [in Russian]
9. Rybakovskii, L. L. (2001). *Migration of population. Three stages of the migration process*. Moscow : Nauka. [in Russian]
10. Fedorako, A. (2012). Migration of population : concept, causes, consequences. *Zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnykh otnoshenii*, 4, 23—34. [in Russian]
11. Khomra, A. U. (1979). *Migration of population : issues of theory, methods of research*. Kyiv : Naukova dumka. [in Russian]
12. Yudina, T. N. (2006). *Sociology of migration : study guide for HEI*. Moscow : Akademicheskii Proekt. [in Russian]
13. Yudina, T. N. (2007). *Migration : Dictionary of Basic Terms : study guide*. Moscow : Publishing RGSU ; Akademicheskii Proekt. [in Russian]

Information about the author:

Smetaniuk Yuliia Vasylivna

smeta_nuik@email.ua

National Pedagogical Dragomanov University

9 Pyrohova St., Kyiv, Kyiv region

01601, Ukraine

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/vers.v0i7.1372>

Received at the editorial office: 26.04.2016.

Accepted for publishing: 05.05.2016.

Reviewer: Doctor of Philosophical Sciences,
Professor Molodychenko V. V.